

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 341.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-9/7>

МІЖНАРОДНА МОБІЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В ЄС

INTERNATIONAL MOBILITY OF LEGAL ENTITIES IN THE EU

Абдураманов А.Д., аспірант кафедри міжнародного приватного права

*Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Міжнародна мобільність юридичних осіб у Європейському Союзі є багатовимірним інститутом корпоративного права, що поєднує у собі можливість компаній змінювати юрисдикцію, здійснювати трансформацію організаційно-правової форми або переносити зареєстрований офіс без припинення правосуб'єктності. Цей інститут набув особливої ваги у контексті формування спільного ринку ЄС, коли компанії прагнуть скористатися перевагами свободи заснування для оптимізації своєї діяльності, одночасно зберігаючи правову визначеність і захист інтересів акціонерів, кредиторів та працівників. Метою дослідження є систематизація правових механізмів транскордонної мобільності в ЄС, аналіз їхнього впливу на національні правопорядки та окреслення викликів, які постають перед законодавцями і бізнесом. Методологія роботи включає порівняльно-правовий аналіз двох головних доктрин – «реєстрації» та «реального місцезнаходження», дослідження положень Директив 2017/1132 і 2019/2121, Регламенту про *Societas Europaea*, а також аналіз ключових прецедентів Суду ЄС (справи *Daily Mail*, *Centros*, *Überseering*, *Polbud*), що визначили сучасну інтерпретацію свободи заснування. Окрему увагу приділено емпіричним дослідженням, які демонструють зростання кількості транскордонних трансакцій та зміни географії корпоративних міграцій. Результати свідчать, що юриспруденція Суду ЄС сприяла обмеженню застосування доктрини «реального місцезнаходження» та посилює дієвість свободи заснування, тоді як нові директиви забезпечили процедурну чіткість і мінімальні стандарти захисту. Водночас зберігаються національні відмінності у сферах корпоративного управління, розкриття інформації та вимог до капіталу, що створює бар'єри для повної уніфікації. Практичне значення статті полягає у створенні карти правових інструментів транскордонної мобільності, визначенні потенційних ризиків і формуванні орієнтирів для подальших реформ. У висновках підкреслюється, що майбутнє розвитку цього інституту залежатиме від цифровізації процедур, гармонізації стандартів захисту стейкхолдерів і мінімізації регуляторного арбітражу. Таким чином, стаття робить вагомий внесок у наукову дискусію про перспективи розвитку корпоративної мобільності в ЄС.

Ключові слова: транскордонна мобільність, свобода заснування; перетворення компаній, *Societas Europaea*, корпоративне право ЄС, судова практика, директиви ЄС, корпоративне управління, правосуб'єктність, цифровізація процедур.

The international mobility of legal entities in the European Union is a multidimensional institution of corporate law that combines the ability of companies to change jurisdiction, transform their organisational and legal form, or transfer their registered office without terminating their legal personality. This institution has become particularly important in the context of the formation of the EU single market, where companies seek to take advantage of the freedom of establishment to optimise their activities while maintaining legal certainty and protecting the interests of shareholders, creditors and employees. The aim of the study is to systematise the legal mechanisms of cross-border mobility in the EU, analyse their impact on national legal systems and identify the challenges facing legislators and businesses. The methodology includes a comparative legal analysis of the two main doctrines – 'registration' and 'real location' – a study of the provisions of Directives 2017/1132 and 2019/2121, the Regulation on *Societas Europaea*, and an analysis of key precedents of the Court of Justice of the European Union (*Daily Mail*, *Centros*, *Überseering*, *Polbud* cases) that have shaped the current interpretation of freedom of establishment. Particular attention is paid to empirical studies that demonstrate the growth in the number of cross-border transactions and changes in the geography of corporate migration. The results show that the case law of the Court of Justice of the European Union has contributed to limiting the application of the 'real location' doctrine and strengthened the effectiveness of freedom of establishment, while the new directives have ensured procedural clarity and minimum standards of protection. At the same time, national differences remain in the areas of corporate governance, disclosure and capital requirements, creating barriers to full unification. The practical significance of the article lies in creating a map of legal instruments for cross-border mobility, identifying potential risks and setting guidelines for further reforms. The conclusions emphasise that the future development of this institution will depend on the digitalisation of procedures, the harmonisation of stakeholder protection standards and the minimisation of regulatory arbitrage. Thus, the article makes a significant contribution to the scientific discussion on the prospects for the development of corporate mobility in the EU.

Key words: cross-border mobility, freedom of establishment, company conversions, *Societas Europaea*, EU company law, case law, EU directives, corporate governance, legal personality, digitalization of procedures.

Вступ. Міжнародна мобільність юридичних осіб у ЄС набула помітної динаміки завдяки поглибленню економічної інтеграції та гармонізації корпоративного права. Практична потреба бізнесу у релокації зареєстрованого офісу, перетвореннях чи виборі сприятливішого правопорядку супроводжується необхідністю зберегти правосуб'єктність, активи та договірні зв'язки [1]. На рівні ЄС ключовими опорами стали Директива (ЄС) 2017/1132, Директива (ЄС) 2019/2121 та Регламент (ЄС) № 2157/2001, що разом вибудовують процедурну рамку для злиттів, поділів, транскордонних перетворень та перенесення зареєстрованого офісу [2]. Паралельно емпіричні дослідження

засвідчують стає зростання транскордонних кейсів та зміни в географії потоків мобільності [3].

Суд ЄС відіграв вирішальну роль у балансуванні між свободою заснування і запобіганням зловживанням: *Daily Mail* окреслила межі релокації під національним правом; *Centros* та *Überseering* підсилюли визнання компаній, законно створених в інших державах-членах; *Polbud* підтвердила можливість «чистої» зміни застосовного права через перетворення (без економічної діяльності у державі призначення). Поряд з цим триває дискусія щодо «реального місцезнаходження» та регуляторного арбітражу [8].

Мета статті – узагальнити чинні інструменти мобільності та окреслити актуальні виклики для повсякденної практики. Наукова новизна полягає у фокусі на пост-Polbud рамці та оцінці впливу Директиви 2019/2121 на баланс інтересів акціонерів/кредиторів/працівників.

Завдання: (1) описати доктринальні підходи; (2) проаналізувати судову практику; (3) систематизувати інструменти мобільності; (4) виявити ризики та напрями розвитку.

Дослідження базується на поєднанні:

- порівняльно-правового методу [1];
- догматичного аналізу вторинного права ЄС (Директиви 2017/1132, 2019/2121; Регламент № 2157/2001) з акцентом на процедурні вимоги до перетворень/поділів/участі працівників;
- кейс-стаді судової практики Суду ЄС [4];
- аналітичного огляду емпіричних даних щодо транскордонних трансакцій і трендів [3];
- критичної оцінки доктрини «реального місцезнаходження» у світлі сучасної мобільності [8].

Така конфігурація дозволяє відтворювано ідентифікувати колізійні вузли та перевірити, як нормативні новели впливають на практику.

Основні результати. Міжнародна мобільність – процес, за допомогою якого компанія переносить свій зареєстрований офіс або юридичне місцезнаходження з однієї юрисдикції в іншу, зберігаючи при цьому свою юридичну ідентичність, – став важливим аспектом міжнародного корпоративного управління та бізнес-права ЄС. Цей процес, який також називають корпоративною міграцією, перенесенням місцезнаходження або транскордонною конверсією, дозволяє юридичним особам реструктурувати свою діяльність, зберігаючи при цьому договірні відносини, право власності на активи та уникаючи ліквідації в початковій юрисдикції. [1]

У Європейському Союзі корпоративна мобільність набуває все більшого значення завдяки економічній інтеграції та зусиллям з гармонізації єдиного ринку. Компанії прагнуть перемістити свої зареєстровані офіси або операційні штаб-квартири між країнами-членами з різних законних причин, включаючи доступ до більш сприятливого регуляторного середовища, близькості до цільових ринків, корпоративну реструктуризацію або приведення у відповідність до операційних реалій.

Правова основа корпоративної мобільності в ЄС ґрунтується на фундаментальному принципі свободи заснування, закріпленому в статтях 49 і 54 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Стаття 49 забороняє обмеження свободи заснування підприємств громадянами держави-члена на території іншої держави-члена, а стаття 54 поширює цей захист на компанії, утворені відповідно до законодавства держави-члена, які мають зареєстрований офіс, центральне управління або основне місце діяльності в межах Союзу [1].

Кілька директив ЄС додатково сприяють і регулюють транскордонну корпоративну мобільність. Директива про транскордонну мобільність (ЄС) 2019/2121, що вносить зміни до Директиви (ЄС) 2017/1132, встановлює комплексні процедури для транскордонних перетворень, злиття та поділу. Вона є значним кроком вперед у створенні узгодженої структури для корпоративної мобільності, забезпечуючи конкретні правила щодо участі працівників, захисту кредиторів та прав акціонерів під час корпоративної міграції. Директива про компанії (ЄС) 2017/1132 кодифікувала попередні директиви про компанії та встановила правила щодо вимог до розкриття інформації, створення публічних компаній з обмеженою відповідальністю та підтримання їхнього капіталу. Крім того, Регламент Societas Europaea (ЄС) № 2157/2001, створюючи специфічну європейську форму компанії, запровадив механізм перенесення юридичної адреси компанії між державами-членами, зберігаючи при цьому їхню правосуб'єктність.

Незважаючи на ці зусилля з гармонізації, значні аспекти корпоративного права залишаються в компетенції держав-членів. Це створює складний правовий ландшафт, де законодавство ЄС встановлює мінімальні стандарти та принципи, тоді як національне законодавство визначає конкретні деталі реалізації, включаючи вимоги до реєстрації, правила залучення капіталу та структури управління.

Дві домінуючі доктрини регулюють визначення застосовного права компанії в ЄС: доктрина реєстрації та доктрина реального місцезнаходження. Доктрина реєстрації, якої дотримуються переважно юрисдикції загального права, такі як Ірландія та традиційно Великобританія, а також країни Скандинавії та Нідерланди, передбачає застосування права держави, в якій компанія була зареєстрована, незалежно від того, де знаходиться її фактичне управління або операції. Ця доктрина загалом сприяє мобільності юридичних осіб, оскільки дозволяє компаніям зберігати свій первісний закон про реєстрацію, навіть якщо вони здійснюють основну діяльність в іншій юрисдикції [8].

На противагу цьому, доктрина реального місцезнаходження, якій історично віддають перевагу континентальні правові системи, такі як Німеччина, Франція та Італія, застосовує право держави, де компанія має фактичний центр управління або основне місце ведення бізнесу. За суворого застосування цієї доктрини, перенесення фактичної штаб-квартири компанії в іншу юрисдикцію вимагало б ліквідації компанії в державі походження та перереєстрації в державі призначення [2].

Суперечності між цими підходами створювали значні перешкоди для корпоративної мобільності в межах ЄС. Однак практика Суду ЄС поступово обмежувала застосування доктрини реального місцезнаходження, коли вона суперечила свободі заснування. У справі Daily Mail було встановлено, що компанії є «творіннями національного права» і що свобода заснування не надає безумовного права на перенесення зареєстрованого офісу зі збереженням правосуб'єктності за законодавством первісної держави-члена, якщо законодавство цієї держави не дозволяє таке перенесення [4].

У переломній справі Centros Суд ЄС постановив, що відмова держави-члена у реєстрації філії компанії, утвореної відповідно до законодавства іншої держави-члена, навіть якщо компанія повністю здійснює свою діяльність через філію, є обмеженням свободи заснування, що фактично обходить суворіші національні вимоги щодо заснування [5].

Ці рішення було підкріплене рішенням у справі Überseering, де Суд постановив, що відмова держави-члена визнати правосдатність компанії, законно зареєстрованої в іншій державі-члені, на підставі доктрини реального місцезнаходження, є невинуватим обмеженням свободи заснування [6]. (Case C-208/00) У справі Polbud Суд ЄС підтвердив, що свобода заснування включає право компанії перетворитися на компанію, що регулюється правом іншої держави-члена, навіть якщо вона не має наміру здійснювати будь-яку фактичну економічну діяльність у державі призначення [7]. Ця судова практика поступово розширювала права на корпоративну мобільність, встановлюючи при цьому розумні обмеження.

Протиріччя між сприянням законній корпоративній мобільності та запобіганням зловживанням продовжує визначати еволюцію цього інституту. Майбутні зміни, ймовірно, будуть зосереджені на досягненні належного балансу між корпоративною гнучкістю та захистом зацікавлених сторін, зокрема, працівників, кредиторів та міноритарних акціонерів. Поступовий розвиток як законодавства ЄС, так і практики Суду ЄС свідчить про те, що мобільність юридичних осіб буде продовжувати ставати більш впорядкованою, зберігаючи при цьому необхідні гарантії проти потенційних зловживань.

Емпіричні дані свідчать, що бізнес дедалі частіше обирає перетворення та злиття як інструменти мобільності, причому структури обираються залежно від вимог до участі працівників, кредиторського захисту та податкових міркувань [3]. Додатковими факторами виступають цифровізація процедур реєстрації [10] і дискусія щодо мінімального капіталу як бар'єра входу [11]. У публічній політиці зберігається напруга між заохоченням законної мобільності й стримуванням зловживань [9].

Сучасна рамка прагне збалансувати корпоративну гнучкість і захист стейкхолдерів. Ключові напрями удосконалення: (1) подальша процедурна уніфікація (узгодження вимог до звітів/оцінок справедливості); (2) цифровізація (єдині стандарти е-реєстрації та міжреєстрової взаємодії); (3) прозорість для кредиторів і міноритаріїв; (4) запобіжники проти зловживань без звуження свободи заснування [1].

Висновки. Отже, міжнародна мобільність юридичних осіб в ЄС зазнала значних змін завдяки взаємодії законо-

давства на рівні ЄС, практики Суду ЄС та національних правових реформ. Незважаючи на значний прогрес, досягнутий у створенні узгодженої правової бази для транскордонної мобільності юридичних осіб, залишаються важливі виклики у досягненні повної гармонізації з дотриманням законних регуляторних інтересів держав-членів.

Мобільність юридичних осіб у ЄС пройшла шлях від фрагментарності до ціліснішої, хоча й не повністю уніфікованої, рамки. Суд ЄС розширив горизонти свободи заснування, тоді як Директива 2019/2121 та Директива 2017/1132 надали процедурний каркас для перетворень, злиттів і поділів, доповнений механізмом SE. На практиці зберігаються різниці в національних імплементаціях, що впливають на вибір інструментів мобільності та вартість трансакцій. Подальший прогрес очікується у сфері цифровізації, гармонізації стандартів захисту стейкхолдерів і збалансування механізмів проти зловживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Rammeloo S. Corporate Mobility in the European Union – An Analysis of Ringe's Empirical Research on the Success of Law Making and Regulatory Competition. In: Cauffman C., Smits J.M. (eds.). *The Citizen in European Private Law: Norm-Setting, Enforcement and Choice*. Intersentia, 2016. P. 91–96.
2. Panizza R. Cross-border transfer of company seats. European Parliament Think Tank. 12 May 2017.
3. Biermeyer T., Meyer-Erdmann M. Cross-Border Corporate Mobility in the EU: Empirical Findings 2021. Erasmus University Rotterdam, 2021. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3960618 (дата звернення: 23.09.2025).
4. The Queen v H. M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue, ex parte Daily Mail and General Trust plc (Case 81/87) [1988] ECR 5483.
5. Centros Ltd v Erhvervs- og Selskabsstyrelsen (Case C-212/97) [1999] ECR I-1459.
6. Überseering BV v Nordic Construction Company Baumanagement GmbH (NCC) (Case C-208/00) [2002] ECR I-9919.
7. Polbud – Wykonawstwo sp. z o.o. (Case C-106/16) [2017] ECLI:EU:C:2017:804.
8. Eidenmüller H. Shell Shock: In Defence of the "Real Seat Theory" in International Company Law. Oxford Business Law Blog. 25 March 2022.
9. Binard S. European Company Law – The Case for Further Flexibility in Matters of Cross-Border Corporate Mobility. Luxembourg: Arendt, 2019/2021.
10. Mikalonienė L. Having Company Law Fit More for a Digital Age. European Company Law. 2022. Vol. 19, № 1.
11. Gelter M. Minimum Capital and Cross-Border Firm Formation in Europe. ECGI Law Working Paper, 2024.
12. Kollruss T. The Cross-Border Change of Legal Form as an Alternative to Mergers in the EU. Working paper, 2024.
13. Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European Company (SE).
14. Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law.
15. Directive (EU) 2019/2121 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Directive (EU) 2017/1132 as regards cross-border conversions, mergers and divisions.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025
 Дата публікації: 29.10.2025